

SOM:s undersökning i Västsverige 1992

Genomförande och utfall

ANNA RÖNSTRÖM

Sedan 1986 har Göteborgs universitet varje år genomfört en rikstäckande frågeundersökning som behandlar Samhälle, Opinion och Massmedia – SOM-undersökningen. 1992 genomfördes för första gången en liknande undersökning i Västsverige, med samma förutsättningar som den rikstäckande: Väst-SOM. Syftet med Väst-SOM är dels att belysa opinioner i Västsverige och deras utveckling över tid, dels studera hur dessa förhåller sig till opinionerna i Sverige som helhet.

SOM-projekten är ett samarbete mellan tre institutioner vid Göteborgs universitet; Statsvetenskapliga institutionen, Institutionen för journalistik och masskommunikation och Förvaltningshögskolan. De tre institutionerna har tillsammans bildat SOM-institutet som ansvarar för SOM-undersökningarna. Vid genomförandet av den västsvenska undersökningen har SOM-institutet samarbetat med Långedrag Informationskonsult AB (Linfab) som varit ansvarigt för fältarbetet. I frågeformuläret har också ingått frågor för GöteborgsMedia, en undersökning som Linfab genomför för ett antal externa uppdragsgivare, nämligen Göteborgs-Posten, Arbetet/Nyheter, City Radio och Göteborgs kommun. Det rör sig om fråga 4, frågorna 9-11 frågorna 13-25, frågorna 49-51 och fråga 53. Dessa frågor ingår således inte i SOM-undersökningen och behandlas inte heller i detta metodkapitel.

De tre institutionerna bakom SOM-institutet har olika forskningsprogram som är baserade på SOM-undersökningarna. De uppsatser som förts samman i föreliggande bok är resultat från denna forskning. 'Västsvensk opinion' är den första boken baserad på material från Väst-SOM. Detta metodkapitel följer samma mönster som tidigare metodkapitel i Riks-SOM-publikationerna.

Population och urval

Väst-SOM 1992 har, liksom de tidigare SOM-undersökningarna arbetat med ett obundet slumpmässigt urval – OSU. Förutsättningarna har varit exakt de samma som Riks-SOM 1992; en enkät skickas ut till 2 800 slumpmässigt utvalda personer, i åldern 15-80 år. Väst-SOM begränsas geografiskt till de boende i Göteborg och elva kranskommuner: Ale, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungsund, Tjörn och Öckerö. Både svenska och utländska medborgare har ingått i undersökningen. Detta har varierat tidigare i Riks-SOM, som inkluderade utländska medborgare endast i SOM'86, SOM'89 och SOM'92. Tidigare har åldersintervallet varit 15-75 år och 1992 var första året då 76-80-åringarna var inkluderade. Samtliga SOM-undersökningar kan göras jämförbara genom att exkludera 76-80-åringar samt de utländska medborgarna.

Frågeformuläret

De involverade forskningsprogrammen vid de tre institutionerna har samarbetat med undersökningsledningen vid utarbetandet av formuläret. Formuläret finns som bilaga i denna bok. Frågorna är indelade i fem sammanhållna block:

Fråga	1-25	Massmedier
Fråga	26-48	Politik och samhälle
Fråga	49-56	Göteborgs kommun
Fråga	57-62	Energi, kärnkraft och miljö
Fråga	63-85	Bakgrundsfrågor

Till viss del ställs samma frågor i den rikstäckande SOM-undersökningen som i den västsvenska, men en del frågor är mer inriktade på Göteborg och dess elva kranskommuner. Formuläret innehåller 85 frågor och de flesta är uppdelade på delfrågor. Totalt fick svarspersonerna göra ungefär 420 ställningstaganden. Ett antal frågor ställdes med öppna svarsalternativ, nämligen frågan om tidningsval, viktiga samhällsproblem i kommunen, serviceområde man vill att kommunen skall satsa mer på, serviceområde man vill att kommunen skall satsa mindre på, något som blivit bättre alternativt sämre i och med införandet av stadsdelsnämnder i Göteborg, vilken kommun man bor i, yrke samt bilnehav.

Formuläret inleds alltså med ett frågeblock som handlar om massmedieanvändning, dels allmänt hållet och dels en del mer detaljerade frågor om vissa specifika massmedier för externa uppdragsgivare. Som nämnts tidigare ingår frågorna från dessa externa uppdragsgivare inte i 'Västsvensk opinion'. Efter massmedieanvändningsfrågorna följer ett avsnitt med frågor om politik och samhälle, som delvis är inriktade på frågor om kommunal service, följt av ungefär två sidor med frågor endast för bosatta i Göteborgs kommun. På det följer två sidor med frågor om energi, kärnkraft och miljö och formuläret avslutas med bakgrundsfrågor om fritid och levnadsförhållanden.

Undersökningsplanen och genomförandet

Fältarbetet utfördes av Långedrag's Informationskonsult AB (Linfab) och följde i stort sett det mönster som etablerats av SOM-undersökningarna i övrigt. Måndagen den 26 oktober skickades den första enkäten ut till de 2 800 svarspersonerna. Förutom själva formuläret, fick de också ett följebrev, en presentationsfolder (se bilaga) samt ett portofritt svarskuvert. Redan två dagar senare, den 28 oktober, skickades ett påminnelsekort ut. Kortet tackade dem som svarat på enkäten och bad dem som inte hunnit svara ännu att göra det. Ytterligare två formulär med följebrev och svarskuvert skickades ut med två veckors mellanrum, alltså den 9 november och den 23 november. Den 16 november började Linfab ringa dem som ännu inte svarat och telefonpåminnelserna pågick kontinuerligt fram till och med den 7 januari 1993, med upphåll för jul och nyår. En sista påminnelse till dem man inte kunnat nå per telefon skickades ut den 2 december. Fältarbetet avslutades måndagen den 18 januari 1993.

Fältarbetet såg sålunda ut på följande sätt:

måndag

26 oktober utskick av enkät, följebrev, broschyr och svarskuvert

onsdag

28 oktober utskick av påminnelsekort

måndag

9 november utskick av påminnelsebrev med enkät, följebrev och svarskuvert

måndag

23 november utskick av påminnelsebrev med enkät, följebrev och svarskuvert

onsdag

2 december utskick av påminnelsebrev med enkät, följebrev och svarskuvert

vecka 47 telefonpåminnelser till intervjupersoner som inte sânt in enkät påbörjas och pågår fortlöpande fram till och med vecka 2 1993 med uppehåll över jul och nyår

måndagen

18 januari fältarbetet avslutas

1993

Tekniken att skicka ut ett påminnelsekort endast två dagar efter första utskicket introducerades i SOM-undersökningen 1987. Det visade sig, efter jämförelse med andra enkätundersökningar, att kortet har en klar påskyndande effekt på inflödet av enkäter. Då den ligger så tätt inpå det första utskicket är det dock svårt att urskilja den exakta effekten, men inflödet av enkäter var högt den första veckan, då mer än hälften av dem som skulle komma att svara skickade in sina formulär. Inflödet dag för dag redovisas i tabell 1.

Drygt 60 procent av de svarande skickade in sina formulär under de två första veckorna. Den 16 till den 20 november ser man en klar effekt av det första påminnelseutskicket med enkät, följebrev och svarskuvert, och samma vecka påbörjades även telefonpåminnelserna. I november i övrigt var inflödet ganska avmattat. När november gick över i december hade 86 procent av de 1603 enkäter som blev slutresultatet kommit in och i december var inströmningen långsam. Det beslutades därför att fältarbetet skulle fortsätta även efter julhelgen och efter ett uppehåll återupptogs telefonpåminnelserna i januari 1993. Måndagen den 18 januari avslutades formellt fältarbetet, men några enkäter inkom även efter det och de klumpredovisas under den 15 februari.

Tabell 1. Dagligt inflöde av enkäter i Väst-SOM-undersökningen 1992.

Datum	Antal	Andel (procent)	Kumulativ andel (procent)
29 okt	12	0,7	0,7
30 okt	112	7,0	7,7
2 nov	183	11,4	19,1
3 nov	169	10,5	29,7
4 nov	192	12,0	41,6
5 nov	133	8,3	49,9
6 nov	61	3,8	53,7
9 nov	57	3,6	57,3
10 nov	38	2,4	59,7
11 nov	28	1,7	61,4
12 nov	17	1,1	62,5
13 nov	27	1,7	64,2
16 nov	106	6,6	70,8
17 nov	69	4,3	75,1
18 nov	28	1,7	76,9
19 nov	20	1,2	78,1
20 nov	18	1,1	79,2
23 nov	15	0,9	80,2
24 nov	9	0,6	80,7
25 nov	8	0,5	81,2
26 nov	4	0,2	81,5
27 nov	16	1,0	82,5
30 nov	52	3,2	85,7
1 dec	29	1,8	87,5
2 dec	18	1,1	88,6
7 dec	34	2,1	90,8
8 dec	21	1,3	92,1
9 dec	20	1,2	93,3
10 dec	13	0,8	94,1
11 dec	11	0,7	94,8
14 dec	15	0,9	95,8
15 dec	2	0,1	95,9
16 dec	6	0,4	96,3
18 dec	13	0,8	97,1
21 dec	6	0,4	97,4
30 dec	8	0,5	97,9
7 jan	3	0,2	98,1
12 jan	4	0,2	98,4
15 feb	26	1,6	100,0
Totalt	1603	100,00	100,00

Svarsfrekvens och bortfall

Samhällsvetenskapliga frågeundersökningar av den här typen brukar ha en svarsfrekvens på mellan 65 och 75 procent i Sverige, beroende på typ av svarspersoner och geografiskt område (Kratz, 1990; Ohlsson, 1986; Severinsson, 1990). De tidigare rikstäckande SOM-undersökningarna har uppvisat svarsfrekvenser på mellan 66 och 71 procent. Väst-SOM har dock en rad egenskaper som gör det svårare att nå en hög svarsfrekvens. En övergripande orsak är att ungefär halva urvalet är bosatta i en storstad, Göteborg, och storstadsbor är i allmänhet mindre benägna att svara på enkäter än vad personer bosatta ute i landet är (Ohlsson, 1986). Vidare riktades Väst-SOM både till svenska och utländska medborgare, varvid man får ett visst bortfall i den utländska gruppen. Det höga åldersintervallet gör också att svarsfrekvensen kan bli lägre än annars, eftersom personer i den högsta åldersgruppen svarar i lägre utsträckning än yngre och medelålders. Från det ursprungliga urvalet om 2 800 personer har 150 personer definierats bort. Detta naturliga bortfall utgörs av sjuka, långvarigt bortresta, avlidna, ej svensktalande samt ej spårade postreturer. Slutresultatet blev att 1603 personer besvarade sina enkäter och med ett nettourval på 2650 personer blev svarsfrekvensen därmed totalt 60,5 procent.

Svarsfrekvens i grupper

I tabell 2 redovisas svarsfrekvenser i olika grupper. Det föreligger inga större skillnader i svarsbenägenhet mellan män och kvinnor i Väst-SOM 1992. Det är ett resultat som Väst-SOM delar med övriga SOM-undersökningar, utförda i hela landet. 60 procent av männen och 61 procent av kvinnorna svarade på Väst-SOM 1992.

Tabell 2. Svartsandelar i olika grupper för Väst-SOM-undersökningen 1992 (procent)

Väst-SOM-1992	
<i>Kön</i>	
Män	60
Kvinnor	61
<i>Ålder</i>	
15-19 år	61
20-29 år	56
30-39 år	61
40-49 år	56
50-59 år	62
60-80 år	67
<i>Kommun</i>	
Ale	67
Göteborg	58
Härryda	64
Kungsbacka	63
Kungälv	70
Lerum	67
Lilla Edet	55
Mölndal	54
Partille	65
Stenungsund	64
Tjörn	51
Öckerö	73

Det råder stora differenser i svarsbenägenheten mellan de tolv kommunerna som är med i urvalet; Ale, Göteborg, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungsund, Tjörn och Öckerö. Två av de största kommunerna, Göteborg och Mölndal samt två av de minsta och mest perifera i området, Lilla Edet och Tjörn, svarade i minst utsträckning. Bäst svarade Öckerö, Kungälv, Ale och Lerum, som sinsemellan inte har mycket gemensamt, vare sig vad gäller storlek eller geografiskt läge. Kommunernas svarsfrekvenser är särredovisade i tabell 2.

Vad gäller svarsbenägenheten i olika ålderskategorier har man kunnat se ett mönster i tidigare SOM-undersökningar (Rönström, 1993). De yngsta och de äldsta svarar i allmänhet i högst utsträckning, med undantag från de allra äldsta, 76-80-åringarna. Åldersgrupperna runt 25 år svarar i lägst utsträckning. Väst-SOM 1992 följer detta mönster. Allra bäst svarade 60-80-åringarna, 50-59-åringarna och 15-19-åringarna, medan 20-29-åringarna och 40-49-åringarna svarade i betydligt sämre utsträckning. I tabell 3 görs en jämförelse mellan åldersfördelningen i Väst-SOM:s urval, de svarande i Väst-SOM samt med invånarna i Väst-sverige.

Tabell 3. Åldersgruppernas fördelning i Väst-SOM-undersökningen 1992 i jämförelse med Västsverige totalt (procent)

Ålder	Väst-SOM 1992		Västsverige totalt
	urval	svar	
15-29 år	27	25	28
30-49 år	38	37	37
50-64 år	19	21	19
65-80 år	16	17	16
S:a procent	100	100	100
Antal svarspersoner		1603	**

Anmärkning: Uppgifterna om västsvenska folkets åldersfördelning är hämtade från SCB:s Befolkningsstatistik del 3 1992. Urval 2 800 personer, 15-80 år, svenska och utländska medborgare

Internbortfall

Det externa bortfallet består av de personer som inte har skickat in sitt formulär och alltså valt att inte delta i undersökningen. Det interna bortfallet är beroende på hur väl intervjupersonerna

har fyllt i sina formulär. Internbortfallet är alltså hur många som har hoppat över en viss fråga eller ett frågeblock och den bedömningen är helt kvantitativ. Andelen helt överhoppade frågor är inte större i Väst-SOM än i andra jämförbara SOM-undersökningar, däremot har svarspersonerna oftare än brukligt hoppat över del av en fråga. Detta gäller speciellt när det rör sig om en fråga med många svarsalternativ, till exempel frågor där svarspersonen får räkna upp vilka tidningar han/hon läser och hur ofta (fråga 1). I sådana fall är det rimligt att anta att alternativen är överhoppade därför att svarspersonen inte läser den tidningen, men inte brytt sig om att fylla i "aldrig"-alternativet. Detta stöds av resultatet att runt en tredjedel har låtit bli att svara när det gäller tidningar som utges någon annanstans än i Göteborg.

En annan fråga som partiellt är besvarad i ganska låg utsträckning är fråga 35, som handlar om ifall svarspersonen utnyttjar olika typer av kommunal service, ifall svarspersonens anhöriga gör det och ifall svarspersonen själv arbetar inom de olika serviceområdena. Det största bortfallet finns för alternativet om svarspersonen själv arbetar inom något serviceområde; 36 procent har underlåtit att fylla i rutan för "nej". Högt internt bortfall (svarspersonen har hoppat över hela frågan) har den öppna frågan om vilka samhällsproblem i kommunen svarspersonen tycker är viktiga (24 procent), den öppna frågan om vilket serviceområde man kan tänka sig att minska på (26 procent) och frågan om subjektiv klasstillhörighet (vilken typ av familj man har vuxit upp i respektive vilken typ av familj man lever i nu).

Nio frågor i enkäten ställdes som öppna frågor utan fasta svarsalternativ. Svarspersonerna fick själva ange vilken tidning de läser, vilka samhällsproblem i kommunen de anser vara viktiga, vilket serviceområde i kommunen man vill satsa på, vilket serviceområden i kommunen man vill minska resurserna till, om något har blivit bättre i och med stadsdelsnämndsreformen, om något har blivit sämre med samma reform, vilken

kommun man bor i, vilket yrke man har samt vilken bil man äger. Några av dessa frågor har redovisats i föregående stycke och övriga frågor har inte högre internbortfall än andra frågor, förutom frågan om ifall något blivit bättre eller sämre med stadsdelsnämndsreformen, som hade 10 respektive 12 procents internbortfall.

Bakgrundsvariabler

De olika bakgrundsvariablernas fördelning ser vi i tabell 4. Där görs en jämförelse mellan Väst-SOM 1992, Riks-SOM 1992 och i vissa fall även med samtliga västsvenskar (samma kommuner som ingår i Väst-SOM). Denna fördelning har inte förändrats mycket genom åren (Rönström, 1993) och inte heller Väst-SOM avviker nämnvärt från Riks-SOM eller från Västsverige som helhet. Västsverige ser demografiskt annorlunda ut än vad Sverige som helhet gör. Åldersgrupperna 15-29 och 30-49 är större i Västsverige än i Sverige som helhet och åldersgruppen 50-75 är mindre. I Väst-SOM 1992 är förhållandena de motsatta och resultatet följer mer Sveriges mönster än Västsveriges. Den grupp där de svarande skiljer mest från urvalet i är 50-75-åringarna, men representativiteten är trots det god. Anställda i statlig sektor utgör i Väst-SOM en större del än i urvalet som helhet, medan det motsatta gäller för de anställda i privat sektor. Uppgifter om facklig tillhörighet fanns inte att uppbringa för Västsverige, varför de siffrorna gäller Sverige som helhet. Om man går vidare i sina jämförelser mellan Väst-SOM och Riks-SOM kan vissa storstadseffekter dock utläsas, eftersom nästan hälften av Väst-SOM:s urval kommer ifrån Göteborg. Vi kan bland annat se att det finns en större andel studerande i Väst-SOM än i Riks-SOM och en mindre andel jordbrukare. I övrigt utmärks Väst-SOM av god representativitet

Tabell 4. Jämförelse mellan Väst-SOM-undersökningen 1992 och samtliga västsvenskar (procent)

Bakgrunds- variabler	Riks-SOM 1992	Väst-SOM 1992	Samtliga västsvenskar
<i>Kön</i>			
Män	52	50	49
Kvinnor	48	50	51
<i>Ålder</i>			
15-29 år	25	26	28
30-49 år	37	36	38
50-75 år	34	34	30
76-80 år	4	4	4
<i>Arbetstid</i>			
Heltid	78	80	80
Deltid	22	20	20
<i>Sektor</i>			
Statlig	16	14	8
Kommunal	27	28	26
Privat	57	58	66
<i>Facklig tillhörighet</i>			
LO	53	49	58
TCO	33	38	33
SACO	13	13	9

Anmärkning: Siffrorna under kolumnen "samtliga västsvenskar" är hämtade från Folk- och bostadsräkningen 1990 del 5. Siffrorna om facklig tillhörighet gäller Sverige som helhet och är hämtade från Statistisk Årsbok 1993.

Tabell 4. Forts

Bakgrunds- variabler	Riks-SOM 1992	Väst-SOM 1992
<i>Förvärvsarbete</i>		
Förvärvsarbetande	57	54
Har beredskapsarbete	1	0
AMS-utbildning	2	0
Arbetslös	5	5
Ålderspensionär	17	16
Förtidspensionär	4	4
Hemarbetande	2	2
Studerande	10	12
<i>Självklassificerad yrkesgrupp</i>		
Tjänsteman	26	31
Tjänsteman, arbetsledande	13	15
Tjänsteman, företagsledande	3	2
Arbetare	40	34
Arbetare, arbetsledande	7	6
Egenanställd arbetare	1	1
Jordbrukare, ingen anställd	2	0
Jordbrukare, anställda	0	0
Företagare, ingen anställd	3	4
Företagare, 1-9 anställda	3	3
Företagare, 10- anställda	1	1
<i>Subjektiv klasstillhörighet</i>		
Arbetarfamilj	47	37
Jordbrukarfamilj	4	1
Tjänstemannafamilj	27	25
Högre tjänstemannafamilj	12	9
Egen företagare	10	6
<i>Politiskt intresse</i>		
Mycket intresserad	12	15
Ganska intresserad	45	45
Inte särskilt intresserad	36	32
Inte alls intresserad	7	6

Riks-SOM är efter sju års undersökningar en etablerad tidsserie och Väst-SOM har alla förutsättningar att bli lika etablerad även den. Fram tills dess har vi möjlighet att göra jämförelser mellan den nationella SOM-undersökningen och den som är avgränsad till Västsverige.

Referenser

- Kratz, Charlotta (1990) *Tidningsläsning i sydöstra Skåne. En presentation av en läsarundersökning*. Arbetsrapport nr 3. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Ohlsson, Anders (1986) *Att svara eller inte svara – det är frågan*. Rapport nr 12. Göteborg: Andelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet
- Rönström, Anna (1993) 'SOM-undersökningen 1992. Genomförande och utfall' sid 191-206 i Holmberg och Weibull (red.), *Perspektiv på krisen*. SOM-rapport nr 9. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Institutionen för journalistik och masskommunikation och Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet
- Severinsson, Ronny (1990) *Tidningsläsning i Södermanland*. Arbetsrapport nr 2. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Statistiska Centralbyrån, Befolkningsstatistik del 3 1992.
- Statistiska Centralbyrån, Folk- och bostadsräkningen 1990 del 5.

FÖRFATTARNA

Martin Bennulf, fil lic, är verksam vid valforskningsprogrammet vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på opinionsbildning i miljöfrågor.

Lise Blomqvist har under många år varit verksam som informationschef i Göteborgs kommun och är årets gästsribent i VÄST-SOM.

Maria Elliot, fil kand och högskoleadjunkt, är verksam vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på publikens syn på mediernas trovärdighet.

Per Hedberg, fil kand, är verksam vid valforskningsprogrammet vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på opinionsbildningen kring kärnavfallsfrågan.

Sören Holmberg, professor, är ledare för valforskningsprogrammet vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på väljarbeteende och representativ demokrati.

Charlotta Kratz, fil kand, är verksam inom forskningsprojektet Dagspresskollegiet, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Rutger Lindahl, chef för Utrikespolitiska institutet, Stockholm och docent vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han forskar kring Europafrågor, samt säkerhetspolitisk opinion och debatt.

Lennart Nilsson, högskolelektor vid Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning kring den offentliga sektorn och offentlig service.

Maria Oskarson, fil lic, är verksam vid valforskningsprogrammet vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på väljarbeteende, bland annat dess sociala baser och könsskillnader i politiken.

Anna Rönström, fil kand, är verksam inom SOM-institutet vid Göteborgs universitet och samordnar SOM-projekten.

Henrik Selin, fil kand, är verksam vid valforskningsprogrammet vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Jan Strid, högskoleadjunkt, är verksam vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning kring tidningsläsning och tidningsinnehåll.

Lennart Weibull, professor i massmedieforskning vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning kring mediestruktur, medieanvändning och journalistisk etik.